

Az „ország megerősítése érdekében” kibocsátott Szent Márton-hegyi (pannonhalmi) bencés kolostor alapítólevele korában, a magyar állam-szervezet kiépítése során – a kor viszonyai között természetesen módon – nem, illetve csak közvetve került sor az oktatás és az állam viszonyának szabályozására. A hatalomszilárdító harcok befejeződését követően I. (Szent) István megkezdte a magyar állam hozzáalakítását a nyugati államok mintáihoz, amelynek szerves része volt a keresztény egyházszervezet – és annak részeként az oktatás szervezetének – kialakítása. A korai feudális patrimoniális-teokratikus államban az uralkodó, mint „szakrális személyiség, a klérus tagja”¹ egyházszervező tevékenysége keretében szabta meg az oktatás alapvető rendjét is. Ebben a rendben azonban az állam csak áttételesen vett részt az oktatás irányításában: „...a királyi iskolafelügyelet [...] az állam és egyház szoros kapcsolata idején nem különült el az egyházi iskolafelügyeletről, mert a király a maga jogát az egyházi hatóságok, püspökök útján gyakorolta...”²

Amíg az oktatás az egyház szervezeti keretei között működött, kizárólag klerikusok voltak képesek a bizonyos fokú műveltséget feltételező állami feladat ellátására, így az egyház egyrészt óriási feladatot vállalt az új állam építésében, másrészt megkerülhetetlen tényezővé vált, hiszen az új társadalmi rendnek a társadalommal történő elfogadtatása és bizonyos állami funkciók ellátása kizárólagosan hozzá kötődött.

Pannonhalmi bencés apátság

„Miként Nyugat- és Dél-Európa országaiban, úgy nálunk is a benedekrendi szerzetesek indítják meg a nemzet művelését”³. Az – elsősorban bencés – kolostorok komoly oktatói feladatot láttak el, hiszen falaik között nem pusztán belső – szerzetesi – életre készítették fel tanulóikat, de külső iskoláikban már világi munkára induló klerikusokat, illetve világi személyeket is képeztek. Bencés kolostorok létesültek a Szent Márton-hegyen (Pannonhalmán), Pécsváradon, Zalaváron, Bakonybélben és Zobor mellett,⁴ amelyeknek első lakói külföldiek voltak, akik magukkal hozták rendi szervezetüket és annak szellemi és erkölcsi tartalmát.⁵

A bencéseket követően számos más rend is betelepült hazánkba, amelyek szintén jelentős oktatási tevékenységet láttak el. Közülük már a korai feudalizmus éveiben is kiemelkedett a domonkosok (Győr), a karthauziak (segedelemvölgyi tárkányi kolostor), a ferencesek (Várad) és a pálosok (Gyula) rendje.⁶

A kolostori iskolák mellett a kor legjelentősebb iskolatípusát a hiteleshelyi feladatokat is ellátó káptalano-

Rigó Kinga

Pro stabilitate regni – Gondolatok az oktatási intézményrendszer és az oktatásban történő állami szerepvállalás történelmi gyökereiről

kon kiépülő ún. székes- (Bács, Bosznia, Csanád, Eger, Esztergom, Győr, Gyulafehérvár, Kalocsa, Kő, Nyitra, Pécs, Vác, Várad, Veszprém, Zágráb⁷), illetve társaskáptalani (Arad, Buda, Csázma, Dömös, Hanta, Háj-Szent-Lőrinc, Pozsega, Pozsony, Szepes, Székesfehérvár, Titel, Vasvár⁸) iskolák jelentették.⁹

A káptalani iskolák élén az olvasókanonok, a *lector* állt, akit a *sublector* helyettesített. Az ének-zenei ismereteket az éneklőkanonok, a *cantor*, illetve annak helyettese a *succentor*¹⁰ tanította¹¹ – mindannyian az illetékes püspökség hatalma alatt állottak. (A *lector* a káptalan vezetőjének, a prépostnak a helyettese;¹² köteles volt bemutatni a *sublector* az egyházmegye fejének és a káptalannak, majd gondoskodott annak ellenőrzéséről.¹³) Ezeket a káptalani, avagy más néven székes-

egyházi iskolákat igen vegyes közönség látogatta: aki világi pap akart lenni, aki egyetemi előtanulmányokat folytatott, illetve az is, aki ugyan továbbtanulni nem kívánt, azonban némi általános műveltségre szeretett volna szert tenni.¹⁴

Plébánia legalább minden tíz faluban létesült (ismeretes Szent István híres rendelkezése a falvak templomépítési kötelezettségéről), s az ezeken a plébániákon működő falusi papok – azon túlmenően, hogy a keresztény vallás gyakorlására buzdították a lakosságot – térítési feladataik során az írás-olvasásra, illetve alapvető szertartási-liturgikus ismeretekre is megtanították az ifjakat.¹⁵

Az idő előrehaladtával azonban megváltoztak a felvázolt iskolarendszer körül a körülmények: hanyatlott az uralkodó magánvagyonára épülő patrimoniális állam, a gregoriánus reform kiváltotta az uralkodói hatalom racionalizálását, kialakulóban voltak a rendek, majd a rendi állam. A körülmények változása az oktatás iránti igények átalakulásában jelentkezett elsőként, s ezen igények mentén fejlődött tovább az intézményrendszer.

Pannonhalmi bencés apátság

A pécsi egyetem azonban sajnos nem volt hosszú életű, az ismert történelmi körülmények közepette lassú elhalásának legvégső időpontja 1543 körül kerekendő.²³ Az egyetemek általános felépítése ekkorra már kialakult: a bölcséleti fakultás (*facultas artium*) mint alapozó fakultás elvégzését követően volt lehetséges a jogi, teológiai, illetve az orvosi karra történő továbblépés.²⁴ Ez a rend évszázadokon keresztül meghatározta a felsőbb tanulmányok végzésének menetét.

A pécsi egyetemet követően egészen a 17. századig a magyar egyetemalapítási kísérletek kudarcba fulladtak; így a Zsigmond által 1395-ben alapított óbudai egyetem és a Mátyás által 1465-ben létrehozott pozsonyi universitas (amelyről nem lehet bizonyosan tudni, hogy mind a négy karral indult-e el a működése). Mátyás bőkezűségének köszönhetően híressé vált ugyanakkor a domonkos rendhez tartozó budai studium generale, a virágkornak azonban a király halála igen hamar véget vetett.²⁵

A rendi állam kialakulásának idejére az egyébként is átalakuló iskolarendszer tovább differenciálódott, sőt az államhatalommal együtt szekularizálódott; mint szervezetten kívüli forma megjelent a céhes nevelés. A káptalani és a plébániai iskolákra építkezve kialakult a városi-káptalani, illetve a városi-plébániai és a falusi-plébániai iskolák rendszere.

A székes-, illetve társaskáptalani iskolákra épülő városi-káptalani iskola ún. *schola minor* és *schola maior* tagozatai magukba olvasztották a korábbi hármas tagolódást. A *schola minor* vezetője a rektor, míg a *schola maioré* a *sublector* lett (lásd a táblázatot!).

Városi-plébániai iskolák jöttek létre a szabad királyi városokban, illetve a mezővárosokban, amelyekben az iskola vezetője az iskolarektor lett, tanítója a kántor, esetleg az orgonista és a segédtanító(k). Fizetésükről már nem az egyház, hanem a város gondoskodott, ami jelzi az egyházi befolyás folyamatos csökkenését.²⁶ A falusi-plébániai iskolák a falusi plébániák melletti iskolákból (egészen pontosan az oktatói feladatokat is ellátó falusi plébánosból) jöttek létre elkülönült intézményként. A 15. századra már megjelent a falusi tanító, aki már nem volt tagja a klérusnak, ugyanakkor csak a falusi plébános jóváhagyásával taníthatott, bár fizetését nem az egyháztól, hanem a helyi földesúrtól kapta. A városi, illetve falusi iskolák kialakulása értelemszerűen a kolostori iskolák funkciójának megváltozását is jelentette: tevékenységük lassan a rendi képzés irányába fordult.

A kolostori-káptalani iskolák talaján kialakuló oktatási intézmények mellett a rendi állam idejére kialakult még egy nagyon jellemző kvázi-iskolatípus: a céhes nevelés és oktatás. Az egyébként a 19. századig fennálló, a szak-

képzett munkaerőt különutas módszerrel képező céhes oktatás-képzés egyfajta oldalhajtásként jött létre az iparosok, illetve kézművesek érdekképviselői szerveinek tevékenységéből, mivel az érdekképviselő megkövetelte az azonos színvonalat, ami viszont képzést és nagyjából azonos követelményrendszert indukált. Az iparosok és

kézművesek (agyagosok, asztalosok, bányászok, cserepesek, csizmadiák, gombkötők, kőfaragók, kőművesek, kötélverők, kovácsok, pintérek, puskamívesek, szabók, szűcsök, tímárok, tűkészítők, vargák etc.) érdekvédelmi szervezeteiként működő céhek a városi magisztrátus joghatósága alá tartoztak, a város adta ki céhszabályzatukat, szabályozta működésüket,²⁷ ideértve az inas-, legény- és mesterképzés főbb állomásait, feltételeit („*Inasok nigi eszendeugh tartoznak tanulnj az mesterseghet....*”²⁸).

A céhes képzésben a céh vezetőjének, a céhet irányító céhmesternek,²⁹ az atyamesternek (a legények [inaséveket bevégezett tanulók] felügyelő-tanítójának), illetve a képzés végeztével a tanulólevelet kiállító, a céh levelezését végző, jegyzőkönyvet vezető – esetlegesen létező – céhjegyzőnek³⁰ volt meghatározó

szerpe.³¹ A céhes képzés szakaszait az egymásra épülő inasévek, legényévek, majd a mesterévek jelentették.

A mesterség elsajátítására – a képzésben történő részvételre – az engedélyt a céhmester adhatta meg,³² helyenként azonban az inasoktól történő felvételtől szóló döntés az egész céhgyűlés jóváhagyásával történt.³³ Az inasok időtartama változó volt,³⁴ de általában 2–4 évig terjedt.³⁵ Az inasévek elteltét követően a tanuló legénnyé avathatóvá vált, ekkor kerülhetett sor a legénytársaságba való felvételre, amely az ún. avatással történt (szakmai-társadalmi esemény, kvázi vizsga, amelyen egyaránt helyet kaphatott a beköltött szemmel történő borivás/vízivás és a szakmai kérdésekre történő válaszadás).³⁶ Mind az inas, mind pedig a legénnyé avatás tényét a céhjegyző bejegyezte a céh könyvébe, amit a céh ládájában őriztek. A képzésnek részét képezte az általában éveig tartó (de céhenként különböző időtartamú)³⁷ gyakorlati tapasztalatok megszerzését célzó vándorlás.

A mesterlegénynek még egy ún. mesterévet a vándorlást követően le kellett töltenie valamely céhbeli mesternél,³⁸ majd ezt követően kerülhetett sor a mesterremek (pl.: pintéreknel boroshordó, csap, tímárdézsza, fürdőkád, puskamíveseknél céllövő puska, vadászfegyver stb.) elkészítésére, ami a tulajdonképpeni szakvizsgának felelt meg.

A céhes szakképzésben történő részvétel nem volt olcsó multság.³⁹ Minden fokozat, s az egyes fokozatok különböző fázisaiban is az inasnak, a legénynek, de

A brassói ötvöscéh jelvénye
(behívó tábla, 1556)

még a mesterlegénynek is az okításért, a vizsgáért és a céhbe történő felvételért fizetnie kellett. Jól jelzi a mesterképzés költségigényét a 'remekmester keserű pohara'. Ez a keserű pohár azt volt hivatott jelképezni, hogy az adott céh mesterei a remekmester házában töltötték a napokat, s ittak, ettek a remekmester költségére – akinek ezt nem csupán túrni és fizetni volt kötelessége, de saját jól felfogott érdekében még örülnie is kellett neki, nehogy a mesterremeken a bírálók szeme valami hibát véljen felfedezni.

A 15–16. századdal bezárólag tehát az iskolaszervezetet a plébániák, káptalanok, illetve a kolostorok alapjain létrejött iskolák, valamint az – egyébként tiszavirág életűnek bizonyult – egyetemek jelentették.⁴⁰ Az iskolarendszer azonban távolról sem volt képes átadni az élet megkövetelte gyakorlati jellegű ismereteket, a képzés inkább a latinnyelv-tanításra, írás-olvasásra,

illetve a szertartási-liturgikus ismeretek átadására irányult. A gyakorlati képzés – a szakképzés – a céhes képzés keretében, illetve az egyetemeken folyt, bár a 15–16. század környékén, a schola maior megjelenésével lassanként az egyes szaktudományok oktatása is megindult az iskolák falai között.

Az oktatási intézmények szakadatlan átalakulásával azok társadalmi-gazdasági jelentősége is folyamatosan nőtt. Ez azonban a vizsgált korban még sem a központi hatalom, sem a rendek számára nem jelent meg olyan érdekként, amelyért koordinált fellépést láttak volna szükségesnek. Így az állami jelenlét és a rendelkezésre álló eszközrendszer megmaradt a főkegyúri jog, a városi magisztrátus, illetve a helyi földesúr hármásának szétszórta és esetleges tevékenységében. A történelmi feltételek még sokáig nem érték meg a központi hatalom megjelenésére.

Jegyzetek

- ¹ Magyar alkotmánytörténet. Szerk.: Mezey Barna (Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 50. p.)
- ² Csizmadia Andor: *A magyar városok oktatásügyi közigazgatása*. In: Különlenyomat a Városi Szemle XXV. évfolyamából (Budapest Székesfőváros Házinyomdája, 1931, 4. p.)
- ³ Békefi Remig: *Közoktatás* (Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, Budapest, 1898, 4. p.)
- ⁴ Békefi Remig, 1898: i. m., 4. p.; Bajkó M.–Kömlösi S.–Kosáry D.–Köpeczi B.–Mészáros I.–Orosz L.: *A magyar nevelés története*. I. (Tankönyvkiadó, Budapest, 1988, 9. p.)
- ⁵ Békefi Remig, 1898: i. m., 4. p.
- ⁶ Békefi Remig, 1898: i. m., 4. p.
- ⁷ Békefi Remig: *A káptalani iskolák története Magyarországon 1540-ig* (Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1910, 66–190. p.). Lásd. továbbá: Bunyitay Vince: *A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig* (Nagyvárad, 1883)
- ⁸ Békefi Remig, 1910: i. m., 190–239. p.); Békefi Remig: *A magyarországi káptalanok megalakulása és Szent Chrodegang regulája* (Szent István Társulat Tud. és Irod. Osztálya, Budapest, 1901, 25. p.)
- ⁹ A püspökségek mellett a nagyobb számú papság egyfajta közös szervezeteként, mint tanácsadó testületek jöttek létre a székeskáptalanok, majd más, nem püspöki székhelyeken, ahol tekintélyes számú papság élt, a társaskáptalanok.
- ¹⁰ A succentor azonban már nem feltétlen kanonok. Lásd.: Bunyitay Vince: *A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig* (Nagyvárad, 1883, 22. p.)
- ¹¹ Békefi Remig, 1898: i. m., 10. p.; *A magyar nevelés története I.*, 15. p.; Békefi Remig, 1901: i. m., 44. p.
- ¹² Békefi Remig, 1901: i. m., 45. p.
- ¹³ Békefi Remig, 1898: i. m., 10. p.
- ¹⁴ Békefi Remig, 1898: i. m., 11. p.
- ¹⁵ Amennyiben az egyház keretében folyó szervezett oktatást egyfajta 'iskolarendszerű' oktatásnak fogjuk fel, szükségképpen jelezni kell: e korban az 'iskolarendszeren kívüli' (pl.: lovagi jellegű oktatás, a nők háztartási teendőkre tanítása stb.) oktatási forma legalább akkora súllyal bír, mint a szervezett, iskolai jellegű képzés. Ugyanakkor a történetiségében eltérő mértékű állami szerepvállalással járó oktatásirányítás, illetve az állam által elismerni rendelt oktatási intézmények alapjai elsősorban a szervezett formájú oktatásban rejlenek.
- ¹⁶ Hajnal István: *Írásoktatás a középkori egyetemeken*. Ford. Mezei Mónika (Gondolat Kiadó, Budapest, 2008, 38. p.)
- ¹⁷ *A sola tonsura clericus* megjelenését az értelmiségi kényszerpályán túlmenően magyarázhatja a papi rend által bírt *privilegium fori*, az ítélezési kiváltság, amelynek értelmében a klerikusok felett csak a szentszék ítéltethet, a világi hatalom keze a klerikusok

nem érthette el. Lásd: *Magyar alkotmánytörténet*, 2003, 58. p.; *Szent István intelmei Imre herceghez*, III. In.: *A magyar jogtörténet forrásai*. Szemelvénygyűjtemény. Szerk.: Mezey Barna (Osiris Kiadó, Budapest, 2006, 88. p.); II. András ún. papi bullája 1222. In: *A magyar jogtörténet forrásai*, 93. p.; II. András második dekrétuma 1231. 17., In: *A magyar jogtörténet forrásai*, 101. p.

¹⁸ Érdekességként érdemes megemlíteni a 18. században rendszeressé váló céhbiztosítási intézményt. A céhbiztos elsődleges feladata a céhek körül tapasztalható visszaélések megszüntetése volt. Tevékenysége ugyanakkor a céh tevékenységére teljes egészében kiterjedt, jelen volt tehát az inasok felfogadásától kezdve a mesterremeket elbíráló bizottság bezárólag a céh szinte minden tevékenységénél. Lásd: M. Schindler Gyula: *A selmecbányai céhek élete*. In: *Művelődéstörténelmi Értekezések* 31. szám (Selmecbánya, Joerges Ágost özvegye és fia nyomása, 1909, 155. p.)

¹⁹ Csizmadia Andor, 1931: i. m., 5. p.

²⁰ *A magyar nevelés története I.*, 18. p.; Mészáros István: *Az iskolai jog története Magyarországon 996–1777 között* (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981, 63. p.); *Neveléstörténet*. Szöveggyűjtemény. Szerk.: Mészáros István–Németh András–Pukánszky Béla (Osiris Kiadó, Budapest, 2003).

²¹ Vélhetően a Pécsen működő nagyhrű káptalani iskola alapjain, amelynek helyváltásával kapcsolatban azonban Békefi Remig a pécsi püspöki széket 1360-ban elfoglaló Vilmos pécsi püspöknek tulajdonít döntő jelentőséget: „...*Bizonyára ez a nagy látókörű Vilmos pécsi püspök vitte keresztül Nagy Lajos királynál, hogy az egyetem színhelye Pécs legyen...*” Békefi Remig: *A pécsi egyetem* (Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1909, 30. p.)

²² Békefi Remig, 1909: i. m., 8. p.

²³ Petrovich Ede: *Adatok a középkori pécsi egyetem történetéhez* (Felsőoktatási Szemle, 1967, 9. sz., 522. p.)

²⁴ V. Orbán pápa a pécsi egyetemen nem engedélyezte a teológiai kar létesítését. Erre vonatkozóan Békefi Remig ad leginkább elfogadható magyarázatot, amikor a következőképpen nyilatkozik: „*V. Orbán pápa Pécsen azért nem engedélyezte a teológiai facultas felállítását, mert – miként a többi pápák, különösen az avignoniak – arra törekedett, hogy Párisnak minél több theologus hallgatója legyen, s így a párisi egyetem minél jobban virágozzék; s mert a katolikus vallás tanainak épségét Magyarországon úgy látta legjobban biztosítva, ha a magyarok is a párisi egyetem teológiai facultasát hallgatják.*” Békefi Remig, 1909: i. m., 36. p.

²⁵ Kardos J.–Kelemen E.–Szögi L. (szerk.): *A magyar felsőoktatás évszázadai*. (Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2000)

- ²⁶ Lásd. pl.: Zsigmond 1435. évi, Kassa város szabadságait kibővítő rendelete, melynek értelmében Kassa város kizárólagos jogosultságává teszi a plébános, illetve a rektorválasztást. Zsigmond, I. Károly és I. Lajos kiváltságait megerősítve kibővíti Kassa város szabadságát. Közli: *A magyar jogtörténet forrásai*, 132. p.; Lásd még: Csizmadia Andor, 1931: i. m., 6. p.
- ²⁷ M. Schindler Gyula: i. m., 2. p.; A pozsonyi pékek céhszabályzata 1433. In: *A magyar jogtörténet forrásai*, 128. p.
- ²⁸ 1650: a lévai csizmadia cég a selmeczbányai csizmadia cégnek kiállítja a céhszabályzatot, Undecimus Articulus. In: M. Schindler Gyula: i. m., 218. p.
- ²⁹ Céhmaster, legidősebb mester, Zech und Ältister-meister, Vater, Zunftmeister, Irtenmeister, Forsteher, Forgeher, Ältermann, Czömester, cechmeister, archimagister, magister caehae. Lásd: M. Schindler Gyula: i. m., 76. p.
- ³⁰ M. Schindler Gyula: i. m., 88. p.
- ³¹ M. Schindler Gyula: i. m., 45. p.
- ³² A pozsonyi pékek céhszabályzata 1433. In: *A magyar jogtörténet forrásai*, 128. p.
- ³³ M. Schindler Gyula: i. m., 97. p.
- ³⁴ Mészáros-Németh-Pukánszky: *Neveléstörténet*, 261–275. p.
- ³⁵ A 16. században a selmeczbányai szűcs céhben 4 év, amiből egy elengedhető, de a mester fiának ennek csak a felét kellett kitöltenie, vagy még azt sem..., a fent idézett csizmadia cég esetében szintén négy év. Lásd: M. Schindler Gyula: i. m., 99. p.
- ³⁶ M. Schindler Gyula: i. m., 119. p.
- ³⁷ A vándorlás ideje kezdetben nem volt megszabva, a 17. század közepétől azonban már vannak az időtartamra vonatkozó szabá-

lyok. A selmeczbányai pintér céhszabályzat általában 2 évnyi vándorlást ír elő, a tímárok céhszabályzata szintén, a puskamíves céhszabályzat 3 évet, a kőműveseké 2 évet, a kötélverőké 4 évet. Lásd: M. Schindler Gyula: i. m., 128. p.

³⁸ A mesterév intézménye Mária Terézia 1766. évi rendeletével azonban megszűnt. Lásd: M. Schindler Gyula: i. m., 150. p.

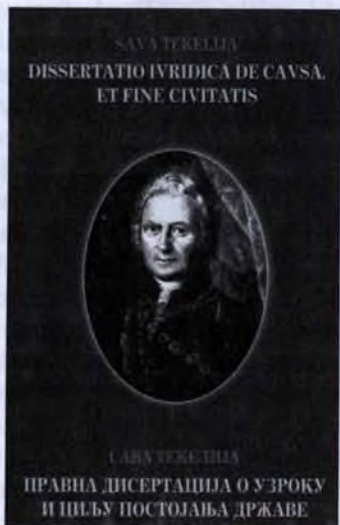
³⁹ A pozsonyi pékek céhszabályzata 1433. In: *A magyar jogtörténet forrásai*, 128. p.

⁴⁰ „Az iskolai hierarchia ebben az időben a következő volt: a legalsó fokozaton állottak az ún. plébániai vagy községi iskolák, a mai elemi iskolák. A középső fokozat a mai középiskolának felel meg. Ezek a káptalani, székesegyházi és monostori iskolák. [...] A nevezetesebb városokban az iskolai oktatás betetőzéseként olyan tanodák is voltak, amelyekben az összes tudományokat rendszeresen tárgyalták, ezeket az iskolákat a tudományok és a művészetek egyetemének hívták. Hazánkban az Árpádok alatt csak a veszprémi az egyetem...” (Csizmadia Andor: i. m., 5. p.) A veszprémi egyetemen kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy valóban híres volt jogi oktatása a 13. század második felében, de sajnos „...1276-ban elpusztult a tartományi harcokban a veszprémi székesegyház, az iskola és a gazdag könyvtár is 3000 aranymárka értékben. Pál prépost jogi doktornak is elpusztult ekkor 1000 márka értékű könyve, több jogi doktorátussal bíró kanonok könyvével együtt. Mindez arra utal, hogy Veszprémben megvolt a feltétele (személyi és tudományos) és háttere a felsőfokú jogi oktatásnak. A tartományi harcokban elpusztult iskola helyreállítását célozta Kun László 1276-ban (illetve talán még többet is)...” (Kardos J.–Kelemen E.–Szögi L.: i. m.).

A szerbség egyik legtekintélyesebb tudományos, kulturális és irodalmi központja, a Matica Srpska 2009-ben első alkalommal jelentette meg szerb nyelvre lefordítva Sava Tekelija-Popović (Tökölj-Popovics Száva, 1761–1842) eredetileg latin nyelven írott jogi doktori disszertációját. E könyv kapcsán – a dolgozat bemutatása mellett – nem érdektelen áttekinteni Tökölj életét és a kort, amelyben a jogászdoktori címét megszerezte.

A 18. századra a középkori, virágzó szerb állam már rég a múlté. A lakosság a 17. században szép számban állt katonának, és közülük sokan szereztek nemességet vitézségükért a Birodalom szolgálatában. Ez volt az alapja egy új szerb arisztokrácia felemelkedésének, amelyet a szerb történelemtudomány nem kékvérűnek, hanem a hadi eseményekre utalva vörösvérű arisztokráciának nevez. Az ő fiaik közül azonban néhányan a kardot pennára cserélték, így megfigyelhető a szerb nemzetiségűek között, hogy a 18. századra a katonai elit tagjainak leszármazottai alkották az értelmiség alapját. Ennek egyik

A könyv külső címlapja és az eredeti kiadás címlapja

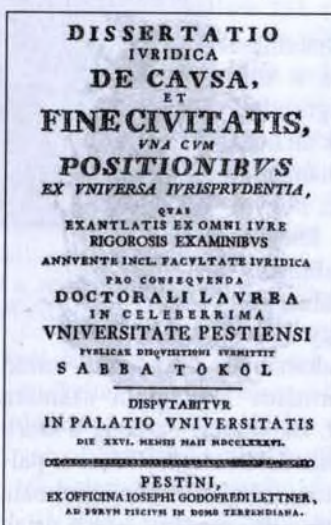
KÖNYVEKRŐL

Tökölj Száva, az első szerb jogászdoktor

TEKELIJA, Sava: *Dissertatio iuridica de causa et fine civitatis / Pravna disertacija o uzroku i cilju postojanja države. Sa latinskog preveo Vladislav M.*

Novi Sad, MS, 2009, 189 p.

ISBN 978-86-7946-030-1

példája Tökölj Száva is, akinek egyik felmenője, Jovan Popović-Tekelija, Savoyai Jenő (Eugen von Savoyen) egyik ezredese volt, és 1706-ban a magyar nemességet is megszerezte. Tökölj Száva azonban már nem fegyvert forgatott, hanem – aradi és bécsi előtanulmányok után – jogot tanult Pesten, s 1786-ban, 25 évesen megvédte latin nyelven írt doktori disszertációját is (Az állam létének